

Процес розширення Європейського Союзу*

Вступ. 25 березня 1957 року лідери шести держав (Бельгії, Італії, Люксембургу, Нідерландів, ФРН та Франції), які все ще оговтувалися від наслідків Другої світової війни, зустрілися в Римі для офіційного підписання договорів, що зрештою дало початок створенню Європейського Союзу (далі – ЄС). Це був безпрецедентний крок для суверенних держав. Серед іншого, держави погодилися передати частину своїх владних суверенних повноважень міжнародній організації.

Про розширення ЄС ішлося від початку його створення, тому політика розширення була однією з перших розроблених політик Союзу. Процес розширення ЄС є важливим елементом розвитку Союзу як міжнародної організації, посилення його ролі на міжнародному рівні.

Основна частина. Членство в ЄС пов'язано зі значними змінами у правовій системі держав-кандидатів. Процес приєднання передбачає посилення співпраці між кандидатами й державами-членами ЄС та практично повну гармонізацію національного законодавства із правом ЄС.

Для приєднання до Союзу держава-кандидат має відповідати загальновідомим Копенгагенським критеріям – умовам вступу до ЄС, що були визначені на засіданні Європейської Ради в Копенгагені 21–22 червня 1993 року: «... асоційовані держави Центральної та Східної Європи, які висловили таке прагнення, можуть стати членами Європейського Союзу. Вступ відбудеться тоді, коли асоційована держава зможе взяти на себе обов'язки членства, задовольнивши необхідні політичні та економічні вимоги»¹. Такими критеріями є:

- політичні критерії: стабільність інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, права людини та захист меншин;
- економічні критерії: діюча ринкова економіка та здатність справлятися з конкуренцією і ринковими силами;
- адміністративна й інституційна спроможність державних інституцій ефективно впроваджувати *acquis* ЄС і їх здатність брати на себе зобов'язання щодо членства в ЄС.

Окрім Копенгагенських критеріїв основою для процесу розширення Союзу є також стаття 49 Маастрихтського договору. Згідно з нею будь-яка «європейська держава», яка поважає «принципи свободи, демократії, поваги до прав людини, основоположних свобод і верховенства права», може подати заявку на вступ до ЄС. Чи є держава «європейською», визначається згідно з політичною оцінкою інституцій ЄС.

Коли переговори щодо всіх політичних сфер завершені, а сам ЄС готовий до розширення з погляду здатності до поглинання, тоді умови вступу – включаючи можливі окремі захисні положення та перехідні домовленості – будуть включені в угоду про приєднання. Ця угода потребує згоди

¹ European Council - Copenhagen, 21/22 June 1993. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/21225/72921.pdf>

Європейського Парламенту та одностайного схвалення Ради, перш ніж усі держави-члени ЄС і відповідна держава-кандидат зможуть підписати її.

Останніми роками низка факторів вплинула на зміни в політиці розширення Союзу. Так, мова йде про геополітичні зміни, зростання геополітичної напруги, зокрема в сусідніх регіонах ЄС (Східна Європа, Балкани й Середземномор'я), а також внутрішні проблеми в ЄС, спричинені Brexit, міграційними кризами, економічними складнощами в державах-членах ЄС через епідемію COVID-19 та зростанням популізму стосовно втому від розширення ЄС в деяких державах-членах ЄС тощо. Однак саме посилення безпекової складової стимулює інтерес до розширення Союзу задля зміцнення стабільності та впливу в цих регіонах.

Процес розширення має на меті заохочувати демократичні й економічні реформи в державах, які хочуть стати членами ЄС, і сприяє більшій стабільності та процвітанню в Європі.

Останніми роками політика розширення ЄС зазнала певних змін, серед яких виділяють:

- більшу прозорість переговорного процесу та процесу приєднання. Процес переговорів і приєднання держав-кандидатів став більш прозорим та стримується належними механізмами моніторингу й оцінки. Це дозволяє ЄС упевнитися, що держава-кандидат відповідає всім критеріям ЄС і проводить необхідні реформи перед приєднанням;

- градацію критеріїв приєднання. ЄС може надавати пріоритет державам, які відповідають основним критеріям приєднання, таким як демократія, права людини, правова держава, економічна стабільність і здатність інтегруватися в систему ЄС;

- стратегічність розширення. ЄС став більш стратегічним у виборі держав для розширення. Наразі Союзом, серед іншого, оцінюється не лише питання досягнення державою критеріїв приєднання, але й геополітичні фактори, важливість держави-кандидата для безпеки й стабільності в регіоні;

- підсилення демократичних процесів. Зміни в політиці розширення ЄС підвищують важливість участі громадськості та консультацій із нею як в державах-кандидатах, так і в державах-членах;

- запровадження в ЄС заходів боротьби зі «втомою» від розширення. Останніми роками підтримка розширення ЄС серед держав-членів є непропорційною. Деякі держави виступають за активне розширення Союзу, тоді як інші висловлюють занепокоєння через можливе збільшення обсягу фінансових зобов'язань. Саме тому до політики розширення вносяться зміни з метою врахування більшості інтересів держав-членів та ЄС в цілому.

Висновки. Сьогодні політика розширення ЄС ґрунтується на справедливих, однак доволі жорстких умовах. Вона вимагає від держав-кандидатів проведення комплексних реформ у багатьох сферах, зокрема таких, як верховенство права, посилення інституційної спроможності, боротьба з корупцією та організованою злочинністю тощо. При цьому критерії, які стосуються верховенства права й боротьби з корупцією, містяться в 23-му і 24-му переговорних розділах про вступ до ЄС і належать до фундаментального

кластеру. Переговори щодо таких критеріїв відкриваються першими й закриваються останніми, а прогрес у цьому кластері визначає загальний темп переговорів щодо членства в ЄС².

Отже, процес розширення ЄС є складним і вимагає великих зусиль із боку як держав-кандидатів, так і самого ЄС. Незважаючи на певний прогрес, існують виклики, такі як політична, економічна й безпекова нестабільність у державах-кандидатах, розбіжності в поглядах членів ЄС щодо розширення, а також внутрішні проблеми в самому ЄС і неготовність Союзу до збільшення (як економічно, так і політично), які можуть гальмувати процес розширення.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*

² EU accession process step by step. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-10/eu_accession_process_clusters%20%28oct%202022%29.pdf